

ONTOLOJİK ANALİZ METODUYLA YUNUS EMRE’NİN BİR ŞİİRİNİN İNCELENMESİ

Gaye Belkız YETER

Harran Üniversitesi Türk Dili Okutmanı

Özet

Ontolojik analiz metodu, şiir çözümü yöntemlerinden biridir. Çeşitli katmanlardan oluşan bu çözümlemede amaç, edebî metnin sanat değerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada, ontolojik analiz metodu hakkında bilgi verildikten sonra, Yunus Emre’nin dünyanın yaratılışını anlattığı şiiri İsmail Tunalı’nın önerdiği dört tabakada incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Ontolojik Analiz Metodu, Şiir.

Abstract

Analysis of One of Yunus Emre’s Poems by Ontological Analysis Method

Ontological Analysis Method is one of the methods of poem analysis. The point here in this analysis comprised of various stages is to present artistic value of the literary text. In this study, after having given information about ‘Ontological Analysis Method’, the Yunus Emre’s poem that tells about the creation of the world was examined at four stages İsmail Tunalı had proposed.

Keywords: Yunus Emre, Ontological Analysis Method, Poem.

Kurte

Bı Rêbaza Analîza Ontolojîk Vekolîna Helbesteke Yûnis Emre

Rêbaza analîza ontolojîk rêbazeke vekolîna helbesta ye. Di vê vekolîna ku ji çendîn pileyan pêk tê de mebest derxistina qîmetê hunerî yê deqê edebî ye. Di vê xebatê de piştî ku li ser vê metodê agahî hatin dayîn, helbesteke Yûnis Emre ya ku behsa xuliqandina dinyayê dike, li gor çar tebeqeyên ku Îsmâil Tuna pêşniyar dike dê bê nirxandin.

Peyvên Sereke: Yûnis Emre, Rêbaza Analîza Ontolojîk, Helbest.

نقد و بررسی یکی از اشعار یونس امره با روش
تحلیل هستی شناسی

گایه بلقیس یتر

چکیده

روش تحلیل هستی شناسی یکی از اصول تحلیل شعر می باشد. هدف گروه های مختلف از این تحلیل ها نشان ارزش صنعتی متون ادبی است. در این مقاله بعد از بیان تحلیل هستی شناسی، از طرف اسماعیل تنالی شعرهای بونس امره با محوریت آفرینش هستی در چهار لایه بررسی خواهد شد.

کلمات کلیدی: یونس امره، روش تحلیل انتولوژیک، شعر

تحقیق شعر لیونس امری باسلوب تحلیل اونتولوژی

غایه بلقیس

الملخص یتر

الاسلوب التحلیلی الاونتولوجی هو طریقه لتحلل الشعر
الغرض من هذا التحليل الذي يتألف من طبقات مختلفة هو الكشف عن القيمة الفنية
للنص الأدبي.

في هذه المقالة بعد اعطاء معلومات في اسلوب التحليل الانتولوجي سندقق شعرا
ليونس أمري الذي روى فيه خلق العالم وفقا للطبقات الاربعة التي اقترحها
اسماعيل تونالي

الكلمات الرئيسية: يونس ا مري , اسلوب التحليل الانتولوجي , الشعر

Giriş

Bu makalede, Yunus Emre'nin vahdet temini işlemiş olduğu aşağıdaki şiiri ontolojik analiz metoduyla incelenmeye çalışılmıştır. Sanat eseri nedir? ve nasıl olmalıdır? sorusu yüzyıllardır tartışılmıştır. Yapılan bütün tartışmalar zihindeki bu soruların cevabını bulabilmek içindir. Bu da beraberinde sanat eserini inceleme konusunda çeşitli bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle de yirminci yüzyıla kadar klasik inceleme yöntemleri kullanılırken, yirminci yüzyıldan itibaren dilbiliminin de katkısıyla ve bununla birlikte değişen bakış açılarının ortaya çıkmasıyla sanat eserini inceleme yöntemlerinde önemli değişiklikler olmuştur. Mehmet Dursun Erdem, bu durumu şöyle ifade eder: “Yirminci yüzyılın başlarından itibaren Saussure’ün sistemli olarak ortaya koyduğu dilbilim (linguistics) akımıyla birlikte birçok sahada olduğu gibi dil ve edebiyat alanında da eşzamanlı bakış açıları, inceleme teknikleri ortaya çıktı. Metindilbilim, edimbilim, göstergebilim, yapısalcılık, anlatı bilimi gibi inceleme yöntemleri sadece metni inceleme objesi olarak kabul edip eşzamanlı olarak incelemeye başladılar. Bunun yanında dilbilim yöntemleri geliştikçe bundan klasik incelemeler de etkilenerek, araştırmalarında bu yeni yöntemlerden faydalanmaya başladılar.” (2007, s. 255).

Bir sanat eserinde estetik önemli bir unsurdur. Ontolojik çalışmalarda da yeri olan estetik, güzellik ve hoşluk anlamına gelmektedir. Herhangi bir sanat eseri karşısında iki şekilde tavır alınmaktadır. Bunlardan ilki *estetik tavır* ikincisi ise *estetikçi tavır*’dır: “Ontolojik inceleme metoduna göre sanat eseri karşısındaki okur öznenin (suje), estetik tavır ve estetikçi tavır olmak üzere iki durumundan bahsedilmektedir. Öznenin sanat eseri karşısında aldığı tavır estetik tavidir. Estetikçi tavır ise, eserin ontik açıdan anlam tabakalarını ve bu tabakalar arasındaki münasebeti inceleyip, sanat eserini neyin mükemmel kıldığını sorgulayan tavidir.” (2007, s. 255).

Bir eseri inceleme ihtiyacı, o eserin ve yazarının değerini, kıymetini ortaya koyabilmek içindir. Bir edebî eseri incelerken birçok yöntemden faydalanılmaktadır. Şiir ve nesir çözümleme yöntemlerinden

biri olan ontolojik inceleme metoduyla sistem içinde bir bütünlük oluşturan ses, kelime, anlam gibi unsurlar ayrı ayrı düşünülerek sistem içine dahil edilmektedir. Yani ayrı ayrı olan tabakalar, bir bütünü oluşturmaktadır. Bu varlık tabakaları sayesinde şairin şiirinde ne anlatmak istediğini kolaylıkla anlaşılabilir. “Tabakalar düşüncesini estetikte ve edebiyat eserinde ilk uygulayan Roman Ingarden olmuştur.” (Tunalı, 2002, s. 89).

Çeşitli tabakalardan oluşan sanat eserini bir bütün olarak ele alan ve ona estetik bir gözle bakan Roman Ingarden’e göre sanat eseri çeşitli varlık tabakalarından oluşmuştur. Bu varlık tabakaları birbirleriyle uyum içinde ve iç içe geçmiş bir şekilde sanat eserinde mevcuttur. Onlar sanat eserinde bir bütünü oluşturmakla birlikte Roman Ingarden’in de ifade ettiği gibi “Bu bütün, bir tabakalar çokluğunu gösterir; ve her tabaka, birbirinden farklıdır. Ve her tabaka, bütünün gösterdiği ontik yapıdan zorunlu olarak pay alır. ‘Tek tek tabakalar, 1. her tabaka için karakteristik olan *material*; 2. onlar, her tabakanın hem öbür tabakalar hem de eserin bütün yapısı bakımından oynadığı rol yönünden birbirlerinden ayrılırlar.’” sanat eserinde bu şekilde varlık gösterirler. (Tunalı, 2002, s. 89).

Edebî eserin anlaşılmasını sağlayan bu varlık tabakalarını Roman Ingarden şu şekilde sıralamaktadır:

1. *Kelime sesleri ve onlara dayanarak meydana gelen ve daha yüksek bir basamağı gösteren ses yapıları,*
2. *Farklı derecelerdeki anlam birlikleri tabakası,*
3. *Farklı şematik görüşler tabakası,*
4. *Tasvir edilen şeylerin (nesne, insan, ve olaylar) ve onların alın yazılarının (kader) tabakası.* (Tunalı, 2002, s. 90)

Modern ontolojinin kurucusu Nicolai Hartmann da bir eserin dört tabakadan oluştuğunu ifade eder. Bu tabakalar sırasıyla şunlardır:

1. *Ses tabakası*
2. *Anlam tabakası*
3. *Karakter veya ruhî özellik adını alan tabaka*

4. *Alınyazısı/kader tabakasıdır.*¹

Bütün bu kurallar dikkate alınarak bir edebi eserin sanat değerini ortaya koymak mümkün olacaktır. Son yıllarda bu yöntemden faydalanarak önemli ve başarılı çalışmalar yapıldığı da muhakkaktır.²

Varlık Tabakalarına Göre Şiirin İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde ortaya konulan inceleme yönteminden yola çıkarak Yunus Emre'nin aşağıdaki şiirini ontolojik analiz metoduna göre inceleyeceğiz.

Hak bir gevher yarattı kendinin kudretinden

Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden

Yedi kat yer yarattı ol gevherin nûrundan

Yedi kat gök yarattı ol gevherin buğundan

Yedi deniz yarattı ol gevher damlasından

Dağları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden

Muhammed'i yarattı mahlûka şefkatinden

Hem Alî'yi yarattı mü'minlere fazlından

Gaib işin kim bilir meğer Kur'an ilminden

Yunus içti esridi ol gevher denizinden (2006, s. 249)

Yunus Emre

¹ Bu dört madde ve özellikleri için bk. Tunalı, İ., 2002, 110-111. Ayrıca bk. Uslucan, F. (Ekim 2001). Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Değirmen" Şiirine Ontolojik Analiz Metoduyla Bir Yaklaşım Denemesi. *Hece*. 58, 73.

² Örneğin bk. Tokel, D. (Mayıs 1996). Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî'nin Bir Gazeline Uygulanışı, *Yedi İklim*. 74, 53. Bayram, Y. (Mayıs 2005). Estetik Estetikbilim ve Necip Fâzıl'ın "Bacalar" Şiirinin Ontolojik Çözümü, *Bilimin ve Aklın Aydınluğunda Eğitim*. 63, 105-110.

1. Şiirde inceleyeceğimiz ilk tabaka *ses* tabakasıdır. Şiirin daha çok dış yapısını ele alan ses tabakasında ilk olarak gözümüze çarpan şey, kelimeler ve onların arasındaki uyumdur. Özellikle şiirde kelime tekrarı önemli bir ahenk unsurudur. Şiir içinde ritim ve müzikalite; seslerden, kelimelerden kelime tekrarlarından, şiirin vezninden ve kafiyeden meydana gelmektedir. İncelemiş olduğumuz şiir, hece vezninin 7+7 on dörütlü kalıbıyla yazılmıştır. *Yedi* kelimesinin şiir içinde sürekli tekrar edilmesi ve 7+7'lik hece vezninin kullanılması dikkat çekicidir. Bizce Yunus Emre'nin bu şekilde bir kullanıma gitmesi tesadüfî bir durum değildir. Hem *yedi* kelimesinin sık kullanımı hem de 7+7'li hece vezninin kullanılması şiirde önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiirde vezinden sonra, ahengi oluşturan bir başka unsur kafiyedir. Birinci beyitte *-et'*ler tam kafiye iken *-inden'*ler rediftir. Şiirdeki beyitlerin son kelimeleri hem tam kafiye hem de redif olan *-inden'*ler açısından önemlidir. Kafiyelerin birbirleriyle olan benzerlikleri ahengi kuvvetlendirmektedir. Birinci beyitte mısra sonundaki tam kafiyeyi oluşturan iki ses benzeşmesi ve şiirin bütününe hâkim olan iç kafiye ritim açısından önemlidir. Şiirin genelinde e,i,a,u,ı ünlülerinin oluşturmuş olduğu asonans (Şiir içinde; “e” ünlüsü 41 defa, “i” ünlüsü 32 defa, “a” ünlüsü 33 defa, “u” ünlüsü 10 defa, “ı” ünlüsü 13 defa kullanılmıştır.) ve n, y, g, h, d, l, r ve t ünsüzlerinin (Şiir içinde; “n” ünsüzü 31 defa, “y” ünsüzü 13 defa, “g” ünsüzü 8 defa, “h” ünsüzü 12 defa, “d” ünsüzü 22 defa, “l” ünsüzü 14 defa, “r” ünsüzü 22defa, “ t” ünsüzü 18 defa kullanılmıştır.) oluşturduğu aliterasyon önemli birer ses unsurudur. “t” ünsüzündeki şiddet ve vurgulayıcılık özellikle de *yarattı* kelimesindeki varlığıyla Allah'ın yaratıcılığındaki kudreti göstermektedir. “l” ve “y” sesleri ise akıcı ünsüzlerdir ve Allah'ın yaratma kudretindeki devamlılığı çağrıştırmaktadır.

Şiir içinde, kelimeler arasındaki ilişkide özellikle, *gevher*, *yedi* ve *yarattı* kelimelerinin sürekli tekrar edilmesi dünyanın yaradılışı dikkate alındığında şiirde önemli bir ahenk ve anlam unsuru olarak değer kazanır. Bu kelimeler, hem beyit içinde hem de şiirin tamamında ayrı bir bütün ve ritim oluşturmuştur. Ayrıca bu husus şiirin beyitlerinin anlamlı bir bütün olarak algılanmasını sağlamaktadır. Bu kelimeler, sistemi bir bütün haline getirmekle birlikte şiirin ne anlatmak istediğine de yardımcı olmaktadır. Şiirde işaret ettiğimiz kelimeler, şiirin anlaşılması için gerekli anahtarlardır. Bütün bu vezin, kafiye, aliterasyonlar, asonanslar ve kelime tekrarları ses tabakasını oluşturmakla birlikte, şiirin okunuşu esnasındaki ses güzelliğini de ortaya koymaktadır. Şiirde, canlı bir ahenk ve ritim karşımıza çıkmaktadır. Bu ahenk ve ritmi hece vezninin hatasız

uygulanması, duraksamadan şiirin okunması, dildeki sadelik gibi unsurlar sağlamaktadır. Şiir içindeki ses tabakası bu özellikleriyle anlamı kuvvetlendirmekte ve anlama katkı sağlamaktadır.

2. Şiirde *anlam* tabakasında; şiiri oluşturan kelimelerin tek tek anlamları incelenerek şairin şiire yüklediği ilk anlamı ortaya çıkarmaya çalışacağız. Bu anlamı çıkarabilmek için şiiri oluşturan bütün kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarının verilmesi gereklidir. “Hartmann’ın tespit ettiği diğer üç tabaka sanat eserinin irreal alanında yer alır. İsmail Tunalı, bu alanı “anlam tabakası” olarak adlandırmaktadır. Çok katmanlı bir yapı arz eden anlam tabakası’nda artık seslerle değil, birtakım seslerden oluşan kelimeler, ardından bu kelimelerin birbirleriyle meydana getirdikleri birleşimler ve bunların ifade ettiği anlamlar üzerinde durulur.” (Issı, 2004, s. 140)

Kelimelerin gerçek ve mecaz anlamları şiirin anlaşılmasında ve çözümlenmesinde en önemli yardımcıdır. Şiirde şu kelime kadrosunu görmekteyiz:

Hak: Allah, Tanrı.

Bir: Sayıların ilki, tek, benzeri olmayan. Mec. Allah’ın eşi ve benzerinin olmaması, vahdet.

Gevher: Elmas, cevher, inci, bir şeyin aslı, esası, maya, yaratılış, bir maddenin vazgeçilmez aslı. Kelime evren ve insan gibi birkaç anlamı birden karşılamaktadır. 1. beytin 2. mısraında *gevher* insandır. Tanrı insanı yaratmıştır. *Gevher* kelimesi, mücevher, varlık ve âlem anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır. Bu tevriyeli kullanım objenin değerinin anlaşılmasında önemlidir. *Gevher* kelimesi bu metinde mecaz olarak Kur’ân anlamında da kullanılmaktadır.

Yaratmak: Olmayan bir şeyi var etmek.

Kudret: Kuvvet, Allah’ın ezeli gücü, Allah yapısı. Kudret ve kadir kelimesi arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Kâdir /Kudret Allah’ın sıfatlarından biridir.

Nazar kılmak: Bakmak, göz atmak. Mec. Allah’ın kuluna bakışı ve evrenin bu nurdan yaratılması.

Erimek: Katı cismin sıvı içine karışarak sıvı durumuna geçmesi. Mec. Yok olmak, bitmek, tükenmek. (Katı maddenin sıcaklık karşısında yumuşaması ve sıvılaşması, aşğın aşk ateşinde yanıp erimesi vs...)

Heybet: Korku ile saygı duygularını aynı anda uyandıran hâl veya gösteriş.

Yedi: Altıdan sonra gelen sayının adı. Mec. Yedi gök. Eski inanç sistemimizde; 3, 5, 7, 9, 40 gibi ritüel sayıların önemli bir yeri bulunmaktadır. İncelemiş olduğumuz şiirde “yedi” kelimesi hem çokça kullanılmaktadır hem de bizim için şiiri çözümleme noktasında önemlidir. Aslında her bir sayının sistem içerisinde kendine özgü bir anlamı bulunmaktadır. “Eskilere göre her biri yedi gezegenden birine ait ve biner seneden ibaret olmak üzere yedi devir vardır. Bu devirlerin başlangıcı Zühâl kabul edilmiştir ki, buna Devr-i Âdem de denir.” (Kam, 2003, s. 276)

“Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir.” (Pala, 2000, s. 136)

Kat: Tabaka.

Gök: İçindeki gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk, uzay, semâ, asûman, fezâ.

Buğ: Buğu, duman.

Deniz: Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi.

Damla: Yuvarlak biçimde, çok küçük miktarda sıvı. Mec. Allah’tan bir nur, bir parça.

Dağ: Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümleri.

Muhkem: Sağlam kılınmış, sağlamlaştırılmış, kuvvetli.

Ol: O, şahıs zamiri. Şiirde, *Ol* kelimesinin tekrarı da önemlidir. *Ol* kelimesi şiirde tevriyeli kullanılarak âlemin yaratılışı sırasında Allah’ın; *Kün (Ol)*, demesini aklımıza getirmektedir. Diğer taraftan Yasin suresindeki “İnnemâ emruhû izâ erâde şey’en en yekûle lehû kün fe yekûn” *o ol dedi mi hemen oluverir* ayetine de telmih bulunmaktadır.

Köpük: Çalkalanan, kaynatılan, mayalanan, yukarıdan dökülen sıvıların üzerinde oluşan hava kabarcıkları yığını.

Muhammed: Birçok defalar hamd ü senâ olunmuş, tekrar tekrar övülmüş mânâsına gelen bu kelime, Hz. Muhammed’in adıdır. Mec. Sevgili.

Mahlûk: Halk olunmuş, yaratılmış her şey, insan... “Bilindiği üzere tasavvufun esası tek varlık (vahdet-i vücûd) düşüncesine dayanır. Madde âlemi Tanrı'nın yokluktaki (âdem) görüntüsüdür (tecellî), Tek varlık olan Tanrı'nın sıfatları madde âlemindeki bütün varlıklarda yayılmıştır. Yalnız insanda Tanrı'nın ismi ve sıfatlarının hepsi mevcuttur. Bu sebeple, ilâhî kaynağın bütün özelliklerine sahip olan insan, varlıkların en mükemmeli (ekmel-i mahlûkat) ve en şerefli (eşref-i mahlûkat)'dır. Bunun için insan her şeyden önce kendini bilmeli, taşıdığı yüce vasıfları tanımalı, geldiği ilâhî kaynağa lâayık olmaya çalışmalıdır.” (Mazıoğlu, 1991, s. 4)

Şefkat: Acıyarak ve esirgeyerek sevmek.

Ali: Ebû Tâlib'in oğlu ve Hz. Muhammed'in damadı ve amcazadesi. “Rivayete göre kâinatın sırrı Kur'ân'da, Kur'ân'ın sırrı besmelede, besmelenin sırrı be harfînde, be'nin sırrı, altındaki noktada ve noktanın sırrı da Ali'dedir. ‘Peygamberimiz, ‘Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır. O halde ilim isteyen kimse kapıya gelsin’ Buyurmuştur.” (Pala, s. 2000) Bu anekdotta da belirtildiği gibi Yunus Emre, Hz. Muhammed'i mürşid, Hz. Ali'yi de rehber olarak şiirinde işlemiştir. Tasavvufta, âlem Allah'ın tecellisi olarak kabul edilmekte ve yaratılan her şey onun bir yansımasıdır.

Mümin: İman etmiş, İslam dinine inanmış, İslam, Müslüman.

Fazl: Fazla, ziyade, artık, baki, fazlalık, üstünlük, iyilik, lütuf, erdem, fazilet.

Gaib: Görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp, bilinmeyen, sır.

Meğer: Bilinmeyen, farkında olunmayan bir durum için kullanılan söz, meğerse, oysa, oysaki.

Kuran: Hz. Muhammed'e inen kutsal kitap.

İlm: Bilme, biliş, bir şeyin, doğrusunu bilme, okuyarak öğrenilen bilgi.

İçmek: Bir sıvıyı ağza alıp yutmak. Mec. İlâhî aşk şarabından içip âşık olmak.

Esri: Sarhoş olmak, mest olmak.³

³ Kelimelerin açıklanmasında faydalanan kaynaklar:

Şiir içinde, her kelimenin kendine ait bir ses değeri vardır. Bir şiirde müzikal yapıyı oluşturan sesler ve kelimelerin varlığı hem ses tabakasını hem de anlam tabakasını etkilemektedir. Özellikle kelime tekrarları bu müzikalitede önemli bir yer ihtiva etmektedir. Yunus Emre'nin bu şiirinde, kelimeler sadece gerçek anlamlarında kullanmamıştır, şiirin derinliğini sağlamak için Yunus'un, bazı kelimeleri mecaz anlamlarıyla kullanmış olduğunu görüyoruz. Mecaz anlamlı kelimelerin şiir içindeki konumu, beyitleri anlamamız açısından önemlidir.

İncelenen metinde birbirleriyle ilişkili kelimelerin varlığı anlam tabakasını güçlendirmek adına önemlidir. Şiirde yer alan *gevher*, *yedi*, *yarattı*, *hak*, *kudret* ve *mahlûk* kelimeleri şiirin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu kelimelerle şiirde âlemin yaradılışı ve bu yaradılışın bir sebebi olduğu anlatılmaktadır.

Şiirin anlam tabakasında göze çarpan ilk anlam, İskender Pala'nın tasavvuf nazariyesine göre anlatmış olduğu şu olayın kıssasıdır: "Allah'ın aşk-ı zatî nedeniyle kendini görmek ve göstermek istemesi âlemin yaratılmasına sebep olmuştur. İnsan nasıl kendini görmek için aynaya bakarsa Allah da kendi güzelliğini temaşâ için bir ayna hükmünde olan âlemi ve onun en değerli varlığı olan insanı yaratmıştır. Allah önce bir nûr yaratıp ona "Kün Muhammedâ" buyurdu. "Nûr-ı Muhammedî" denilen bu nûr Allah'ın haşmetli nazarı karşısında terledi. Onun terinden denizler ve köpüğünden de eflâk yaratıldı. Sonra sırasıyla anâsır-ı erbaa, mevâlid-i selâse ve nihayet Âdem belirdi." (Pala, 2000, s. 383-384).

Yunus Emre de yaradılışın ilahi aşkıyla, o bilgiyi vecd halinde bizzat yaşamakta ve bu durumu şiirleştirmektedir. Şiirde önemli olan bir başka husus da; *kıldı* ve *yarattı* fiillerinin sıklıkla kullanılmasıdır. Bu fiiller, bize dünyanın oluşumundaki kudretten ve Yunus'un içindeki ilâhî aşkın coşkusunu haber vermekle birlikte, okuyucuyu adeta o dünyanın içine çekmektedir. Şiirde *yarattı* fiili altı defa, *kıldı* fiili ise iki defa kullanılmıştır. Bu iki fiil anlam olarak birbirlerine yakın olmakla birlikte yaratma kudretinin sadece Allah'ta mevcut olduğunu göstermesi

1) *Türkçe Sözlük*, (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

2) Devellioğlu, F. (2002). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

3) Pala, İ. (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

açısından önemlidir. Burada gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu göstergeler kader tabakasını anlamamıza ve yorumlamamıza yardımcı olacaktır.

Şair, şiirinde *yer, gök, deniz, dağ* gibi somut objeleri, insana göre dev boyutlarda olan varlıkların adını kullanarak okuyucuya dünyanın yaradılışının nasıl olduğunu ve sevgilinin vasfını, büyüklüğünü gösteren bir tablo çizmiştir. Bu kelimeler arasındaki ilişki üçüncü tabaka olan *karakter/obje* tabakasında ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

Ses tabakasında, şiirde kelimeler arasındaki ilişkiyi sağlayan unsurlardan biri olan edebî sanatların varlığından yukarıda bahsedilmiştir. Edebî sanatlar içinde üzerinde ilk durulacak olan telmihdir. Özellikle *nazar kıldı, erimek, Ali, şefkat* gibi kelimelerde telmih sanatı bulunmaktadır. *Nazar kıldı* ve *eridi* gibi kelimeler Hz. Mûsâ'nın Tûr dağında başından geçen şu hadiseyi hatırlatmaktadır:

“Hz. Mûsâ Mısır'a dönmek üzere ailesi ve iki çocuğuyla yola çıktığında Tûr-ı Sina'ya yaklaştığı zaman şiddetli bir rüzgâr ve yağmurla karşılaştı. Yolunu şaşırıldı. Ateş yakmak istediye de çakmağı ateş almadı. O sırada uzaktan bir ateş gözüne ilişti. Ateşe yaklaşıncaya onun bir ağaç tepesinde olduğunu gördü. Korkarak geri dönmek istedi. O zaman ağaçtan ‘Yâ Mûsâ! Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım!’ diye bir nida geldi. Mûsâ secdeye vardı. Bu sırada ikinci bir nida ile ‘Yâ Mûsâ, ben senin Rabbinim. Nalınlarını çıkar. Sen Tûvâ denilen kutsanmış vadidesin.’ O zaman Mûsâ ‘Yâ Rabbi! Bana Zat'ımı göster sana bakayım’ dedi. Allah da ‘Sen Beni göremezsin.’ dedi. ‘Fakat dağa bak. Eğer benim tecellime tahammül edip durursa beni görürsün.’ Allah dağa tecelli etti. Dağ parçalandı. Mûsâ bayılıp düştü. Bu mülâkattan sonra Hz. Mûsâ'ya Kelimullah denildi.” (Pala, 2000, s. 295).

Kuran'ın sırrını Hz. Ali bilmekle birlikte, ney'in sırları Ali'ye söylemesi hadisesi akıllara gelmektedir. “Rivayete göre Hz. Peygamber ilâhî aşk sırrını Hz. Ali'ye söylemiş. Bu sırrın yükü altında ezilen Hz. Ali gidip Medîne dışında kör bir kuyuya bu sırrı anlatmış. Kör kuyu bu sır ile coşup köpürmüş ve taşmıştır. Su, her yeri kaplayınca kenarlarında kamışlar yetişmiş. Oralardaki bir çoban bu kamışlardan birini kesip muhtelif yerlerinden delmiş ve üflemeye başlamış. Çıkan ses kalplere coşku ve heyecan verip İlahî sırrı anlatır olmuş. Hz. Muhammed tesadüfen bu çobanın ney sesini işitince durumu anlamış. O günden sonra ney, ilhâm kaynağı olmuş.” (Pala, 2000, s. 315).

Şefkat kelimesi *şefa* kelimesini hatırlatmaktadır. *Şefi* sıfatı sadece Allah'ta bulunmaktadır. Hz. Muhammed ise, kıyamet gününde

ümmetinin bağışlanması için şefaatte bulunacaktır. Bu iki özellik telmih sanatıyla okuyucuya ve dinleyiciye hissettirilmektedir. Şiir içinde, *erimek, yedi, damla, ol* ve *içmek* gibi kelimelerin tevriyeli kullanımı önemlidir. Şiirde, isim cümlesi, fiilimsiler, olumsuz ve soru cümlesi bulunmamaktadır. Şiir, basit yapılı cümlelerden oluşmakla birlikte, dizelerin tamamı fiil cümlesidir ve bütün cümlelerde görülen geçmiş zaman kullanılmıştır. Görülen geçmiş zamanın kullanılması, Yunus'un âlemin yaradılışı sırasında sanki oradaki hadiseler şahit olduğunu düşündürmektedir

Şiirde, yüzeysel yapıda Allah'ın büyüklüğü ve âlemin yaradılışının Yunus Emre'ye vermiş olduğu vecd halî görülmektedir. Ancak şiirin derin yapısına indiğimizde Yunus'u anlaşılanın aksine bir ruh haliyle görmekteyiz. İşte burada *karakter tabakası* devreye girmektedir.

3. *Karakter tabakasında* ise, şairin şiirde söylemediği, mecazlar, mazmunlar, sanatlar vasıtasıyla gizlemiş olduğu ruhî dünyası/şairin gizli tutulan karakteri ele alınmaktadır. Yunus'un görüşleri ve baştanbaşa vahdeti anlatan bu şiiri göz önüne alındığında dünya ile âhiret arasında gidip gelen, sevgiliye kavuşmak için âhirete gitmek isteyen ve bunun için ıstırap çeken bir âşıkla karşılaşırız. Yunus'un bu durumdan memnun olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o gevher denizinin damlasından içmiştir ve o akşam (Bezm-i Elest) Allah'a kulluk etmeyi kabul etmiştir. Tek isteği biran önce geldiği yere yani sevgilisinin yanına dönmektir. Ayrıca şiirde, tabiatın coşku halinde Allah'ı zikretmesini ve bu durumun Yunus'un hassas ruhunda yansımaları görmekteyiz.

Şiirde yüzeysel anlamda, âlemin ve insanın var oluş macerasının anlatıldığından bahsetmiştik. Bu aşamaları şiirine konu edinen şair, aslında bir anlam dünyası oluşturmaya çalışmıştır. Bu anlam dünyası bizi kader tabakasına götürecektir. Ele alınan şiirde, Allah, maşuktur ve Yunus, onun aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. Yunus Emre, şiirin son beyitinde, aşk sarhoşu olduğunu anlatmakla birlikte onun birçok şiirinde sadece Yunus değil canlı cansız birçok varlık Tanrı'ya âşıktır. Bu aşk öyle bir aşktır ki şiirde de dile getirildiği gibi dünyanın yaradılışında olduğu gibi denizleri kaynatıp coşturur, taşları oluşturur niteliktedir.

Son beyitte derin anlamda varoluş gayesini Yunus'un ifadeleriyle görmekteyiz. Yunus Emre müminlere, bu şiiriyle insanlıkla ilgili bir başka macerayı; dünyanın gelip geçici olduğunu bir an önce Allah yolunun bulunması gerektiğini öğütlemektedir. Şiirde aslında varoluş yanında hiç söz edilmeyen ancak derin anlamdan çıkardığımız

ölüm fikri hâkimdir. Ölüm, tasavvufta varlık içinde yok olmaktır. Beşinci beyitte Yunus, Allah'ın kulu olduğunu ve onun bilgisine sahip olduğunu dile getirmektedir. Yaradılışın bir sır olduğunu herkesin kolay kolay bunu bilemeyeceğini ve kendinin Kuran'dan hareketle böyle bir görüşe vardığını belirtiyor. Aslında şiirde istenen ölüm, üzücü bir durum değildir. Aksine şairin ruh hâlinde, mutluluk, özlem, sevgiliye kavuşma isteği... bir aradadır.

4. Son olarak, şiirin bütününe hâkim olan düşünce, *alinyazısı* tabakasıdır. Bu tabakada, Allah'ın varlığı ve birliği anlatılmaktadır. Ayrıca hiçbir oluşumun tesadüfî ve nedensiz olmadığı bu yüzden yaradılışın amacını bilip ona göre yaşanması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Her insan bir işe başlamadan önce niçin bunu yapıyorum sorusunu kendine sorar. Yunus da yaradanına âşık olmuştur ama âşık olurken *neye, kime ve niçin* sorularını kendine ve dolayısıyla diğer insanlara sormuştur. Bu şiirde Yunus, hem kendi varlığının hem de evrendeki her şeyin varolmasının bir sebebi olduğunu vurgular. Şiirde anlatılanlar okuyucunun, dinleyicinin hayal gücünü, duygularını, düşüncelerini zorlayıcı niteliktedir ve onların hareketlenmesine vesile olacaktır. Okuyucuda meydana gelen bu etki şairin şiirdeki anlatım gücünü ve dilin imkânlarını kullanmadaki başarısını da ortaya koymaktadır.

Kısacası şiirde *alinyazısı* tabakasında; bütün evrenin geçici bir hayalden ibaret olduğunu, evrende farklı farklı görülen iyinin, güzelin, kötünün kısacası her şeyin bir tek varlığın (Allah'ın) hayali ve tecellisi olduğunu ve hepsinin günün birinde aslına döneceği anlatılmaktadır. Ayrıca şair, bu çerçevede ortaya çıkan sırrın kalp yoluyla, aşkla ortadan kalkacağı böylece gerçeklerin ortaya çıkacağını vurgulamaktadır.

Sonuç

Sonuç itibariyle, her sanatkâr eserini çok katmanlı bir şekilde oluşturur. Eserin anlaşılması ise okuyanın/dinleyenin bilgi birikimine bağlıdır. Şiir çözümlene yöntemlerinden biri olan *ontolojik analiz metodu* da bu amacı gerçekleştirmek için okuyana/dinleyene yol göstermektedir. Bir şairin ya da yazarın sanatkârlık yönü ne kadar yüksekse kaleme aldığı eserin değeri de o ölçüde kıymetli olacaktır. Kıymet ölçüsü de çoğu zaman orijinalliği ile eşdeğer tutulacaktır. Biz de Yunus'un yaradılış konulu bu şiirini ontolojik analiz metoduyla

inceleyerek hem eserine hem de onun sanat yönüne ışık tutmaya çalıştık. Aslında bu çalışmada amaçlanan hususlardan biri de, ontolojik analiz metoduyla her edebî metnin (-ister nesir olsun, ister manzum-, -ister eski olsun, ister yeni, isterse de halk edebiyatı ürünü olsun-) incelenebileceğini ve başarılı sonuçlar alınabileceğini ortaya koymaktır. Şiir incelemesinde eserin değerini ve şiirselliğini, sanat yönünü ortaya koymamızda yardımcı olan bu yöntemde aynı zamanda eserin estetik bir değer taşıdığı da ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Bayram, Y. (2005). Estetik estetikbilim ve Necip Fâzıl'ın "Bacalar" şiirinin ontolojik çözümü. *Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 63, 105-110.
- Bayram, Y. (2003). Ontolojik analiz metodu ve bir uygulama. *Yom Sanat Dergisi*, 13, 12-15.
- Devellioglu, F. (2002). *Osmanlıca- Türkçe ansiklopedik lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Erdem, M. D. (2007). *Ontolojik İncelemeye Dehhâni'nin "Eyledi" Redifli Gazeli Örneğinde Yapısal Bir Bakış*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turcic, www.turkishstudies.net, Vol. 2/3, 254-273.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Yunus Emre hayatı ve bütün şiirleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Issı, A. Cüneyt. (2004). Turgut Uyar'ın "Göge Bakma Durağı" başlıklı şiirinde bir matrise ulaşma serüveninin ontolojik analiz metoduyla takibi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 2, 137-146.
- Kam, Ö. F. (2003). *Divan şiirinin dünyasına giriş*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1991). Yunus Emre 1991 sevgi yılı dolayısıyla. *Türk Dili (Yunus Emre Özel Sayısı)*, 480.
- Pala, İ. (2000). *Ansiklopedik Divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tokel, D. (1996). Ontolojik analiz metodu ve bu metodun Bâkî'nin bir gazeline uygulanışı. *Yedi İklim*, 74, 53.
- Tunalı, İ. (2002). *Sanat ontolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uslucan, F. (2001). Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Değirmen" şiirine ontolojik analiz metoduyla bir yaklaşım denemesi. *Hece*, 58, 71-78.